

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 11, 2020 | 26.11.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.11.83](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.83)

УДК 338.48

*Т. Є. Воронкова,
к. е. н., доцент, професор кафедри економіки та сфери обслуговування,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-8648-117X
А. В. Притуленко,
магістр, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
ORCID ID: 0000-0001-9293-8415*

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ І ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

*T. Voronkova
PhD in Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Economics and Service Sphere,
Kyiv National University of Technologies and Design
A. Prytulenko
Master's degree, Kyiv National University of Technologies and Design*

INTERNATIONAL TOURISM AND ITS IMPACT ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Міжнародний туризм в наш час є одним з важливих напрямків поліпшення якості життя населення, а також розвитку економік тих країн, які можуть дозволити приймати велику кількість туристів на досить високому рівні. В цілому частку туристичного сектора в генеруванні ВВП України характеризується як дуже низька, зважаючи на високий потенціал туристичної галузі країни. Вона за остання 6 років не перевищує 2% реального ВВП, що значно нижче аналогічних показників світової економіки, де цей показник в середньому становить 10% ВВП.

Низькі темпи розвитку індустрії туризму в Україні пояснюються насамперед низькими темпами вкладення інвестицій в розвиток цього сектора, а також відсутністю державної законодавчої та фінансової його підтримки. У теперішній час в світовій економіці сектор туризму отримує суттєві збитки внаслідок реалізації заходів, пов'язаних із пандемією коронавірусу та неоднозначністю економічної ситуації в майбутньому. За різними експертними оцінками відродження попиту на туристичні послуги до рівня 2019 року можливо щонайменше за два роки.

Посилення позицій України на світовому туристичному ринку можливе при створенні національного конкурентоздатного туристичного продукту, формуванні іміджу країни та довгострокової стратегії стійкого розвитку туристичного сектору. Дуже важливою є надання інформація щодо авіасполучення, інфраструктури, об'єктивного висвітлення даних про можливості туристичної індустрії в Україні в англомовних джерелах – все це необхідно для формування сильного туристичного бренда, як для привабливості України в цілому, так і для туристичного бізнесу, зокрема.

International tourism under the influence of globalization and integration processes is becoming one of the influential factors that determines the growth of the country's competitiveness in world markets. In addition, there is a close link between the growth of international tourism and general trends in economic development.

In general, the share of the tourism sector in the generation of Ukraine's GDP is characterized as very low, given the high potential of the country's tourism industry. It has not exceeded 2% of real GDP for the last 6 years, which is much lower than similar indicators of the world economy, where this figure averages 10% of GDP. The analysis shows the positive dynamics for 2015-2018 of revenues to the economy of Ukraine revenues from the tourism industry, given the impact of the tourism sector on related sectors of the Ukrainian economy. The negative trend is the excess of almost 2 times the number of tourists leaving Ukraine compared to the number of foreign tourists arriving in Ukraine. This indicates incomplete satisfaction of both domestic and foreign tourists with the conditions of stay on vacation in Ukraine.

The low rate of development of the tourism industry in Ukraine is primarily due to the low rate of investment in the development of this sector, as well as the lack of state legislative and financial support. Currently, in the world economy, the tourism sector is suffering significant losses due to the implementation of measures related to the corona virus pandemic and the ambiguity of the economic situation in the future. According to various expert estimates, the revival of demand for tourist services to the level of 2019 is possible in at least two years.

Strengthening Ukraine's position in the world tourism market is possible with the creation of a national competitive tourism product, the formation of the country's image and a long-term strategy for sustainable development of the tourism sector. It is very important to provide information on air travel, infrastructure, objective coverage of the tourism industry in Ukraine in English-language sources - all this is necessary to form a strong tourism brand, both for the attractiveness of Ukraine in general and for the tourism business in particular.

Ключові слова: міжнародний туризм; міжнародна торгівля послуг; туристична інфраструктура; туристична індустрія; сфера послуг.

Keywords: international tourism; Foreign Service trade; tourism infrastructure; tourism industry; services sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З року у рік зростає кількість міжнародних туристів, з'являються нові напрями та види туристичних послуг і продуктів, залучається все більше підприємств з інших сфер економіки, які безпосередньо або віддалено працюють на туристичну галузь, тим самим створюючи робочі місця та збільшуючи внесок до ВВП приймаючої країни.

У світі існує чимало країн, у яких туристична галузь є єдиним чинником, який генерує дохід, найважливішою складовою зростання та процвітання національної економіки, джерелом валютних надходжень, створення робочих місць та основним компонентом соціально-економічного розвитку. Розвиваючи туристичну галузь, приймаючі країни прагнуть створити всі умови для іноземних туристів, які відвідують країну, тому що саме їх враження формують й поширюють позитивний чи негативний відгук про стан і внутрішні процеси, що відбуваються в ній, зокрема, добробут її громадян, рівень культурного розвитку тощо.

Дослідження та вирішення проблем щодо залучення потоку як іноземних, так і внутрішніх туристів полягають у створенні іміджу країни й умов розвитку конкурентоспроможної туристичної галузі, раціональному використанні природно-кліматичних ресурсів, що сприятимуть надходженню до бюджетів усіх рівнів від туристичної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику дослідження розвитку міжнародного туризму в Україні висвітлено у працях багатьох сучасних авторів, окрема: Рахмана М. С. Уліганець С. І., Басюка Д. І., Мельника Л. В. та ін. При цьому майже відсутні дослідження, що дають всебічний й глибокий аналіз міжнародного туризму та напрямів його розвитку у цілому, у тому в умовах світової економічної кризи, пов'язаної із захворюваністю на COVID-19.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є проведення аналізу стану та тенденцій розвитку міжнародного туристичного бізнесу в Україні, у тому числі в умовах світової пандемії, викликаной COVID-19. Важливим напрямом є обґрунтування можливих шляхів щодо посилення позиції України на світовому ринку туристичних послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міжнародний туризм під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів набуває динамічного розвитку і стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання конкурентоспроможності країни на світових ринках.

Розвиток міжнародного туризму зазвичай дуже сприйнятливий до економічних змін. За розрахунками, при відносній сталості рівня цін приріст на 1% реального особистого споживання призводить до зупинки зростання витрат на подорожі; при прирості споживання на 2,5% витрати на туризм зростають на 4%, а при прирості споживання на 5% - на 10%. У будь-якому випадку, якщо приріст споживання нижче 1%, то туризм зазвичай відчуває спад [1].

Макроекономічні показники характеризують стан економіки країни в цілому. Центральним і найважливішим макроекономічним показником є валовий внутрішній продукт (ВВП). Він розглядається в якості найбільш загального індикатора рівня економічного розвитку і добробуту країни [2].

Існує тісний зв'язок між зростанням міжнародного туризму і загальними тенденціями розвитку економіки. Якщо туризм є потужним локомотивом економічного зростання, то розвиток туризму, в кінцевому рахунку, визначається сукупним економічним потенціалом країни [3].

Оскільки, економічне зростання – це збільшення розмірів реального ВВП одного періоду порівняно з іншим, слід розглянути його динаміку (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка ВВП і частки туристичного сектору України за 2013-2019рр.[4, 5]

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Номінальний ВВП, млрд. грн.	1454,9	1566,7	1979,5	2383,1	2982,9	3558,7	3974,6
Темп росту номінального ВВП, у %	103,3	107,7	126,3	120,4	125,2	119,3	111,7
Реальний ВВП, у % до попереднього року	108,2	93,4	91,2	102,3	102,5,	103,4	103,2
Частка туристичного сектору у ВВП, %	2,1	1,5	1,4	1,5	1,5	1,4	1,4

Як відомо, реальний ВВП розраховується з урахуванням поправок на інфляцію, тому він більш об'єктивно демонструє об'єктивні досягнення економічного розвитку кожної країни. Як зазначено в табл. 1, враховуючи постійне зростання рівня інфляції в Україні протягом 2013-2019 років, темпи росту реального ВВП значно відстають від темпів зростання номінального ВВП. При цьому номінальний і реальний ВВП України мають однакову тенденцію. Проте, темпи приросту номінального і реального ВВП майже ніколи не співпадають, оскільки це є можливим лише при нульовій інфляції.

Що стосується частки туристичного сектору у складі ВВП України, то вона в цілому відображає тенденцію змін цих показників. Тобто із зменшенням динаміки реального ВВП зменшується питома вага частки туристичного сектору. І навпаки, зростання темпів реального ВВП супроводжується підвищенням або стабілізацією питомої ваги туристичного бізнесу у складі ВВП.

В цілому частку туристичного сектору в генеруванні ВВП України можна охарактеризувати як дуже низьку, зважаючи на високий потенціал туристичної галузі країни. Вона в цілому не перевищує 2% ВВП, що значно нижче аналогічних показників світової економіки, де цей показник в середньому становить 10% ВВП.

Згідно прогнозу експертів, наданого у звіті World travel and tourism council, в Україні на найближчі 10 років не очікується стрімке зростання іноземного туризму. За цей період кількість іноземних туристів, які відвідують Україну становитиме 21,4 млн. осіб, а прямі доходи від туристичного сектору зростуть до 56,0 млрд. грн або 1,7% ВВП [6].

Індустрія туризму відіграє значну роль у формуванні бюджету країни та її інвестиційної привабливості. Міжнародний туризм як один з провідних напрямків розвитку сфери послуг впливає на збільшення потоків іноземної валюти в країні, що приймають закордонних туристів. [2].

Низькі темпи розвитку індустрії туризму в Україні пояснюються насамперед низькими темпами вкладення інвестицій в розвиток цього сектору, а також відсутністю державної законодавчої та фінансової його підтримки. Вплив міжнародного туризму на формування ВВП недостатньо вивчений. Цей вплив можна оцінити за допомогою показника - частка надходжень від міжнародного туризму у складі реального ВВП (табл. 2).

Таблиця 2.
Характеристика розвитку міжнародного туризму в Україні за 2015-2018 рр. [7]

№ п/п	Показники	Роки			
		2015	2016	2017	2018
1.	Надходження в економіку України від міжнародного туризму, млрд. дол. США*	1,6	1,7	2,0	2,3
1.1.	Надходження в економіку України від міжнародного туризму, млрд. грн. **	34,9	40,9	54,0	63,7
2.	Кількість прибувчих в Україну зарубіжних туристів, млн. осіб	12,4	13,3	14,2	14,1
3.	Кількість вибувчих з України туристів в зарубіжні країни, млн. осіб	23,1	24,7	26,4	27,8
4	Частка надходжень в економіку України від міжнародного туризму у % до реального ВВП	2,4	2,0	2,2	2,1

* Розраховано із урахуванням впливу туристичного сектора на суміжні галузі української економіки (активність готелів, туристичних агентств, авіакомпаній, пасажирських перевезень, інвестицій в туристичну сферу).

** перераховано у національну валюту з урахуванням офіційного курсу дол. до грн.

Дані табл. 2 засвідчують позитивну динаміку за аналізовані роки надходжень до економіки України доходів від діяльності індустрії туризму, як у вітчизняній валюті, так і доларах США. Негативною тенденцією є перевищення майже в 2 рази кількості вибувчих з України туристів порівняно з чисельністю зарубіжних туристів, що прибувають до України. Це свідчить про неповну задоволеність як вітчизняних, так і зарубіжних туристів умовами перебування на відпочинку в Україні.

Розраховані показники частки туристичного сектора у складі реального ВВП України за 2015 – 2018 рр. дещо відрізняються від даних, отриманих в табл. 1, де враховано лише прямі доходи від діяльності туристичних фірм без урахування доходів суміжних з ними секторів. Вважаємо, що розраховані в табл. 2 показники більш об'єктивно визначають вклад туристичного сектора до реального ВВП України в силу того, що враховують мультиплікаційний ефект від генерування туристичним сектором доходів суміжних секторів економіки (готелів, туристичних агентств, авіакомпаній, пасажирських перевезень, інвестицій в туристичну сферу).

У той же час в Україні є потенціал для внутрішнього зростання туристичного бізнесу. Про це свідчать дані Всесвітнього економічного форуму в галузі туризму, адже за останні два роки Україна піднялася на 10 пунктів в Індексі конкурентоспроможності в сфері подорожей і туризму (з 88-го на 78 місце) і набрала 3,7 бали з 7 максимально можливих балів. Рейтинг формується з 15 чинників: від бізнес-умов до стану гігієни [8].

В 2019 р. CNN, одна з провідних телекомпаній світу, склала рейтинг з топ-11 туристичних міст України. До цього рейтингу включено наступні міста: Львів, Чернівці, Умань, Київ, Переяслав-Хмельницький, Харків, Чернігів, Одеса, Ужгород та Кам'янець-Подільський. У м. Києві рекомендовано іноземним туристам відвідання двох об'єктів, які віднесено до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, це Києво-Печерська Лавра (Монастир печер) й Софійський собор, а також Андріївський узвіз й Будинок з химерами. Місто Львів класифіковано «культурною столицею України з найбільш приголомшливою архітектурою в країні», а місто Чернівці – «перлиною Західної України» й «Маленьким Віднем» [9].

У теперішній час в світовій економіці сектор туризму отримує суттєві збитки внаслідок реалізації заходів, пов'язаних із пандемією коронавірусу та неоднозначністю економічної ситуації в майбутньому. Як зазначають експерти, 96 % туристичних дестинацій у глобальному світі суттєво обмежили свою діяльність. За різними експертними оцінками у 2020 році падіння обсягу міжнародних туристичних доходів скоротиться на 58 -78 % відносно рівня 2019 року. Що стосується відродження попиту до рівня 2019 року, то це потребує щонайменше два роки [10]. Поряд із виїзним туризмом значних втрат зазнав і внутрішній туризм. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд. дол. США. Масові обмеження на переміщення туристів, які були реалізовані країнами світу для скорочення можливостей захворювання на COVID-19, різке падіння доходів населення внаслідок розгортання економічної кризи, обумовлюють часткову переорієнтацію на деякий час туристичних трафіків в межах України.

Посилення позицій України на світовому туристичному ринку можливе при створенні національного конкурентоздатного туристичного продукту, формуванні іміджу країни та довгострокової стратегії стійкого розвитку туристичного сектору, що передбачає реалізацію таких заходів:

- гарантування безпеки знаходження іноземних громадян;
- застосування сучасних інформаційних технологій з метою розповсюдження туристичних послуг як на національному, так і зарубіжному ринках;
- поліпшення стану національної транспортної інфраструктури;
- впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності у туристичному бізнесі;
- використання екологічно чистої продукції та розвиток зеленого туризму;

- добросовісного ставлення до природних ресурсів;
- моніторингу та отримання інформації щодо відгуків споживачів відносно туристичного продукту та проведення постійного опитування представників бізнесу, клієнтів. Це особливо важливо, тому що 82,0 % споживачів туристичних послуг приймає позитивне рішення щодо їх отримання завдяки рекомендаціям інших клієнтів [3].

Дуже важливою є надання інформація щодо авіасполучення, інфраструктури, об'єктивного висвітлення даних про можливості туристичної індустрії в Україні в англійських джерелах – все це необхідно для формування сильного туристичного бренду, як для привабливості України в цілому, так і для туристичного бізнесу, зокрема.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Можна стверджувати про значні потенційні можливості міжнародного туризму для України, в тому числі у контексті додаткового валютного надходження в національну економіку. Інвестиції в туристичну галузь країни мають одне з найбільш актуальних значень, оскільки це дасть змогу залучити більшу кількість туристів із-за кордону і, відповідно, збільшити обсяг наданих послуг. Загалом, в Україні туристична галузь має багато недосконалостей у функціонуванні, керуванні та нагляді, і кожна з проблем потребує окремого, негайного та системного вирішення, адже це спричинить розвиток не тільки міжнародного туризму, а й вітчизняного. У результаті збільшення попиту іноземних туристів на вітчизняні послуги зростуть можливості вітчизняних продавців послуг та підвищиться їх купівельна спроможність.

В сучасних умовах, пов'язаних із кризовим станом світової економіки та пандемією COVID-19, режимом надзвичайної ситуації в Україні, девальвацією гривні, падінням платоспроможності населення, туристичним компаніям, які чи найперші постраждали від кризи, необхідно прийняття нестандартних рішень, в тому числі із боку держави (оновити стандарти сервісу, впровадити прозору систему категоризації готелів та податкові канікули, здійснити модернізацію зв'язку, оновити навчальні програми в сфері освіти та її практичне спрямування).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Країни світу. Міжнародний туризм. Україна туристична. URL: http://svit.ukrinform.ua/turism.php?page=ukr_tur&id=23762.
2. Рахман М. С. Кон'юнктурний аналіз розвитку готельної індустрії як складової туризму України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 205–211.
3. Уліганець С. І., Басюк Д. І., Мельник Л. В. Значення туристичного іміджу для розвитку Закарпатської області. *Географія та туризм*. 2013. Вип. 24. С. 162–173.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Туристична діяльність в Україні в 2013-2019 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm.
6. Экономическое влияние сектора туризма и путешествий в 2019 году и последствия кризиса 2020 года. URL: <https://www.tohology.com/hospitality/industry/economic-impact-of-travel-tourism/>.
7. Мировой атлас данных. Мировая и региональная статистика. URL: <https://knoema.ru/atlas>, Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>.
8. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 Travel and Tourism at a Tipping Point/ URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf.
9. Подорожі інсайдерською Україною: 11 кращих місць для відвідування. URL: <https://edition.cnn.com/travel/article/11-most-beautiful-places-in-ukraine>.
10. IATA COVID-19: Cost of air travel once restrictions start to lift. Brian Pearce. 5-th May 2020. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-cost-of-air-travel-once-restrictions-start-to-lift/>.

REFERENCES.

1. Ukrinform, "Countries in the world. International tourism. Ukraine is tourist", [Online], available at: http://svit.ukrinform.ua/turism.php?page=ukr_tur&id=23762 (Accessed 4 Nov 2020).
2. Rakhman, M. S. (2015), "Conjuncture analysis of the development of the hotel industry as a component of tourism in Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 11, pp. 205–211.
3. Ulihanets, S. I. Basiuk, D. I. and Melnyk, L. V. (2013), "The importance of tourist image for the development of the Transcarpathian region", *Heohrafiia ta turizm*, vol. 24, pp. 162–173.
4. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 Nov 2020).
5. State Statistics Committee of Ukraine, "Tourist activity in Ukraine in 2013-2019", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm (Accessed 4 Nov 2020).
6. Tourism & Hospitality, "Economic impact of the tourism and travel sector in 2019 and the impact of the 2020 crisis", [Online], available at: <https://www.tohology.com/hospitality/industry/economic-impact-of-travel-tourism/> (Accessed 4 Nov 2020).
7. World Data Atlas. World and regional statistics, available at: <https://knoema.ru/atlas> (Accessed 4 Nov 2020).

8. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 Travel and Tourism at a Tipping Point, available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf (Accessed 4 Nov 2020).
9. CNN, "Ukraine: 11 best places to visit", " available at: <https://edition.cnn.com/travel/article/11-most-beautiful-places-in-ukraine> (Accessed 4 Nov 2020).
10. IATA COVID-19: Cost of air travel once restrictions start to lift. Brian Pearce. 5-th May 2020, available at: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-cost-of-air-travel-once-restrictions-start-to-lift/> (Accessed 4 Nov 2020).

Стаття надійшла до редакції 15.11.2020 р.